

Citation:

A.W. Byvanck, Levensbericht H.M.R. Leopold, in:
Jaarboek, 1951-1952, Amsterdam, pp. 245-251

HERDENKING

VAN

HENDRIK M. R. LEOPOLD
(8 September 1877—20 Juli 1950)

In de Nederlandse wetenschap kan men telkens enkele figuren opmerken, die voor hun werk een eigen weg wensen te volgen. Veelal zoeken zij in het buitenland het heil, dat zij thuis niet vinden, hetzij omdat de noordelijke atmosfeer hun te kil is, hetzij omdat zij het geestelijke klimaat niet verdragen. Soms worden zij ook gedreven door een drang naar vrijheid, een vrijheid die zij in de officiële wetenschap en in het dagelijkse leven van hun vaderland ontberen. Het is evenwel voor hen karakteristiek, dat zij zich krachtig verbonden blijven gevoelen met het leven van hun jeugd en met het leven van hun universiteit. — Tot dit soort Nederlanders kan men, naar mijn mening, ook den man rekenen, dien wij heden herdenken.

Hendrik Martinus Reinier Leopold is geboren te Zaandijk op 8 September 1877 en opgegroeid te Gouda, waar zijn vader hoofd van een school was en waar hij ook het gymnasium bezocht. Hij heeft klassieke letteren gestudeerd te Utrecht en is daar gepromoveerd in 1904 met een merkwaardige dissertatie, getiteld *Exulum Trias*. Het waren Cicero, Ovidius en Seneca, die hij in dit werk beschreef met hun reacties tegen de ballingschap. Goed en levendig gesteld, met tal van wél gekozen citaten, toont dit uitvoerige boek ons Leopold als een classicus, die zijn auteurs met zorg en begrip las. Tevens geeft het blijk van zijn talent als verteller, van zijn belangstelling in de Oudheid als een werkelijkheid vol leven en van zijn vermogen dit leven uit te beelden in zijn geschrift.

Na zijn promotie is *Leopold* van 1904 tot 1907 aan enige

gymnasia verbonden geweest. In de maanden Juni tot Augustus 1906 heeft hij Vollgraff geassisteerd bij de opgravingen te Argos en ook deelgenomen aan een korte reis naar Thessalië. De liefde voor het Zuiden is toen bij hem wakker geworden en hij is daarheen vertrokken in 1907 als correspondent van het Algemeen Handelsblad te Rome, om daar te blijven wonen, met een onderbreking gedurende de jaren van 1916 tot 1920, toen hij leraar was aan het gymnasium te Gouda. Met ingang van 1 September 1920 was hij als archaeoloog verbonden aan het Historisch Instituut te Rome, totdat hij wegens het bereiken van den pensioengerechtigden leeftijd als zodanig ontslag kreeg. Hij overleed te Blaricum op 20 Juli 1950, tijdens een verblijf in Nederland, het eerste na den Tweeden Wereldoorlog, dat overigens slechts enkele weken had moeten duren. Volgens zijn uitdrukkelijken wens is zijn as op Romeinsen bodem uitgestrooid.

Een man als *Leopold*, met zijn op het leven gerichte belangstelling, kan onmogelijk veel hebben gevoeld voor de klassieke philologie, zoals deze wetenschap tegen het einde van de vorige eeuw aan onze universiteiten werd beoefend. Het is begrijpelijk, dat hij de gelegenheid naar Rome te gaan als dagbladcorrespondent met beide handen heeft aangegrepen, al betekende dat een financiële opoffering. Te Rome kon hij zich immers wijden aan de studie van de klassieke Oudheid en vond hij tevens de vrijheid van leven en werken, waarnaar hij had gezocht. Door harden arbeid en vooreerst ook door veel ontberingen heeft hij zich de kennis van Italië verworven, die hij voor zijn post nodig had, maar bovendien de kennis van de Italiaanse praehistorie en archaeologie, waardoor hij zich in de internationale wetenschappelijke wereld een plaats heeft weten te veroveren. Naast zijn journalistieke publicaties verschenen van zijn hand al spoedig verhandelingen met een deels populair, deels zuiver wetenschappelijk karakter, voornamelijk in het tijdschrift *Onze Eeuw*. De artikels in *Elseviers' Maandschrift* (van 1912), over wandmozaïeken in Griekenland en Italië, zijn vele jaren later (in 1930),

merkwaardigerwijze geheel ongewijzigd, uitgegeven in den vorm van een boek.

Als vrucht van zijn werk gaf Leopold in 1918, gedurende zijn verblijf in Nederland, twee boeken in het licht. Het eerste boek, *De ontwikkeling van het heidendom in Rome*, getuigt van zijn uitvoerige kennis der antieke literatuur, maar tevens van zijn vermogen de teksten te gebruiken om een voorstelling te geven van het leven en van het denken der mensen in de Oudheid. Van dit boek is een Italiaanse vertaling, door Mevrouw Pia Leopold—Ceconi, onder den titel *La religione dei Romani nel suo sviluppo storico*, opgenomen in de Biblioteca di cultura moderna (verschenen in 1924), met een inleiding van Nicola Turchi. De bekende Italiaanse godsdiensthistoricus legt daarbij den nadruk op het originele karakter van dit boek, dat een overzicht geeft van de gehele periode sedert den oorsprong van Rome tot het einde van het heidendom. Met het denkbeeld van *Leopold*, dat de Romeinse godsdienst zou zijn ontstaan uit twee verschillende elementen, een arisch (Latijns) en een niet-arisch (Sabijns) element, kon Turchi zich, begrijpelijkerwijze, niet verenigen. Hij toont daarentegen grote waardering voor de poging van *Leopold* om steeds een parallel te trekken tussen de politiek-sociale en de ethisch-godsdienstige ontwikkeling. — Het tweede boek, *De spiegel van het verleden*, beschouwingen over den ondergang van het Romeinse Rijk naar aanleiding van het wereldgebeuren tegen het einde van den Eersten Wereldoorlog, is minder geslaagd, daar de parallel, die *Leopold* trekt tussen het verleden en het heden, soms enigszins is geforceerd.

De positie van *Leopold* veranderde geheel, toen hij in 1920 werd verbonden aan het Nederlandse Instituut te Rome. Daarbij kreeg hij de taak te berichten over de resultaten van het archaeologische onderzoek in Italië, studenten in Rome rond te leiden en in het algemeen aan Nederlanders inlichtingen te verstrekken over zaken de archaeologie betreffende. Deze taak heeft *Leopold* met grote energie ter hand genomen. Voor studenten was hij in de musea en in de opgravingen steeds een onvermoeibare gids.

evenals hij ook reeds vroeger bezoekers had rondgeleid, die een meer dan gewone belangstelling toonden. Het is, bij voorbeeld, bekend, hoeveel Couperus van *Leopold* heeft geleerd, toen hij zich voorbereidde voor het schrijven van zijn romans over den tijd van Domitianus en Elagabalus. In de figuur van zijn „vriend Orlando” in de „Korte Arabesken” leeft de herinnering aan *Leopold* voort.

Bovendien nam *Leopold* terstond de taak ter hand bij het Nederlandse publiek een meer aanschouwelijke kennis te verbreden aangaande het antieke verleden, door rapporten over recente ontdekkingen in de *Mededelingen* van het Instituut, maar vooral door zijn wekelijkse artikels „Uit de leerschool van de spade” in de Nieuwe Rotterdamse Courant, het blad dat hem in 1920 als correspondent te Rome had aangesteld. Voor zijn rondleidingen en voor zijn dagbladartikels had *Leopold* een bijzonderen stijl ontwikkeld, dien men enigszins huiselijk zou kunnen noemen. Hij had een gemoedelijke manier om zich uit te drukken, die de aandacht prikkelde en de belangstelling gaande hield. Dien stijl liet hij ook niet varen, als hij een onderwerp op een meer wetenschappelijke manier besprak, bij voorbeeld voor een groep studenten, wanneer hij zich verdiepte in bijzonderheden en in de problemen, die de monumenten stellen. Het kwam daarbij wel voor, dat de studenten niet dadelijk begrepen, dat hun een wetenschappelijke uiteenzetting werd geboden, berustend op een intieme kennis van de materie en vol oorspronkelijke denkbeelden.

Om *Leopold* als geleerde te waarderen moet men zijn artikels *Uit de leerschool van de spade* lezen tezamen met de verhandelingen, die hij over tal van onderwerpen publiceerde, voornamelijk in de *Mededelingen* van het Instituut, maar ook in enkele tijdschriften en feestbundels. Hij blijkt daarbij geen archaeoloog te zijn geweest in den meer modernen zin, daar hij voor de kunstgeschiedenis geen geoefend orgaan bezat en voor dezen tak van wetenschap, gescheiden van de algemene studie der klassieke Oudheid, de ware belangstelling miste; voor hem was de kunst een bijzondere vorm der cultuur, evenals de godsdienst en de

sociale toestand. Veeleer was hij een philologisch geschoold historicus, die zich een aanschouwelijke voorstelling wenste te vormen van het leven in al zijn verscheidenheid. De tekst van een auteur was voor hem de aanleiding na te gaan, wat hij daaruit kon afleiden over den godsdienst, over de economische en sociale toestanden, over zeden en gebruiken, maar ook over de gevoelens en over het denken van de mensen. De materiële overblijfselen van het verleden placht hij op een dergelijke manier te beschouwen, met het doel het milieu te leren kennen, waaraan zij hun ontstaan danken.

Wellicht is deze houding tegenover het verleden ook de reden geweest, dat *Leopold* een zo bijzondere voorliefde had voor de praehistorie. Bij dezen tak der wetenschap gaat het immers niet zozeer om het afzonderlijke monument, dat uitvoerig moet worden geanalyseerd en gewaardeerd, maar om de reeks van monumenten, die duidelijk moet maken, hoe de voorwerpen, de werktuigen, het aardewerk, de woningen, de graven, zich hebben ontwikkeld, en om het beeld der cultuur in de verschillende elkander opvolgende perioden, dat men uit de beschikbare gegevens moet trachten op te bouwen. Daarbij leert men inzien, hoe het leven gedurende den praehistorischen tijd is voortgegaan, soms met een steeds grotere volmaking, soms ook met een verval, dat den indruk maakt van achteruitgang.

Voornamelijk in Italië, maar ook tijdens zijn reizen, in Frankrijk, Zwitserland en Oostenrijk, heeft *Leopold* met voorliefde de overblijfselen van de voorgeschiedenis bestudeerd en in zijn dagblad-artikels van tijd tot tijd een samenvatting gegeven van zijn studiën op dit gebied. Hij trachtte daarbij een overzicht te ontwerpen van de cultuur der volkeren uit het verleden, die, bij voorbeeld, in Frankrijk de dolmen hebben nagelaten, in Zwitserland de paaldorpen of in Oostenrijk de grote grafvelden. Herleest men die artikels, dan wordt men steeds opnieuw getroffen door de grote zorg, waarmede zij zijn samengesteld, en door de uitgebreide kennis, waardoor alles wat hij schreef volkomen wetenschappelijk is verantwoord.

De voornaamste verdienste van *Leopold* ligt evenwel op het terrein der voorgeschiedenis van Italië. Door zijn omgang met vooraanstaande praehistorici en door een omvangrijke studie heeft hij zich ontwikkeld tot een der meest geachte kenners op dit gebied, een zo moeilijk toegankelijk gebied voor degenen die er zich niet regelmatig mede kunnen bezig houden. Het is om die reden bijzonder te betreuren, dat hij zijn kennis niet op de een of andere manier in een werk van enigen omvang heeft kunnen samenvatten. Wij bezitten van hem alleen een aantal zeer opmerkelijke verhandelingen, die hij in het *Bullettino di Paletnologia Italiana* heeft gepubliceerd, naast zijn artikels in de *Mededelingen* van het Nederlandse Instituut te Rome. *Leopold* had op zich genomen den *Catalogus* te vervaardigen van de voorwerpen uit den Italiaansen Bronstijd, die worden bewaard in de centrale praehistorische verzameling te Rome, het Museo Pigorini. Voortdurend bijgestaan door zijn echtgenote, heeft *Leopold* dit enorme werk inderdaad voltooid. Het is evenwel door allerlei moeilijkheden niet gepubliceerd. Alleen de inleiding is, in een Nederlandse vertaling, opgenomen in de *Mededelingen* van het Nederlandse Instituut. Uit deze geschriften blijkt intussen, dat *Leopold* als geleerde veel meer betekende dan men bij een oppervlakkige lezing uit zijn populaire geschriften kan opmaken.

Het was op grond van zijn wetenschappelijke prestaties, dat *Leopold* in 1936 werd benoemd tot correspondent onzer Akademie. Aan de werkzaamheden van de Akademie heeft hij geen deel genomen. Wel is onder zijn nagelaten papieren de schets gevonden van een verhandeling, over Romeinse schilderijen, die hij tot een mededeling wilde uitwerken, maar deze schets is te onvolledig om voor publicatie in aanmerking te komen.

Een ander bewijs van waardering ontving *Leopold*, toen het bleek, dat een aantal dergenen, die met zo grote belangstelling zijn rondleidingen volgden en zijn artikels lazen, een fonds hadden bijeengebracht om voor hem een bijzonderen leerstoel in de Italische archaeologie te vestigen aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Nadat hij op 28 October 1938 was opgetreden als hoogleraar met het

uitspreken van een oratie over den invloed van de klimaatveranderingen op de oudste geschiedenis van Italië, heeft hij gedurende enkele maanden in het najaar van 1938 en van 1939 college gegeven over de Praehistorie van Italië en over Etruscische kunst. Ook heeft hij deelgenomen aan het Archaeologische Colloquium, dat in die jaren door de medewerking van Prof. Dr C. W. Lunsingh Scheurleer een bijzonder bloeiend bestaan had. Daar heeft hij onder andere voorgedragen de hoofdstukken over Italische en Romeinse kunst voor het tweede deel van de *Algemene Kunstgeschiedenis*, die in een door Dr C. C. van Essen omgewerkten vorm zijn gedrukt.

Voor de Leidse studenten heeft het onderwijs van *Leopold* op deze wijze slechts een beperkte betekenis gehad. Wel moet het voor hem een voldoening zijn geweest, dat een van hen in het voorjaar van 1939 naar Rome is kunnen komen met steun van het voor zijn leerstoel gevormde fonds. Deze student is nog altijd vervuld van dankbaarheid voor de belangstelling, die *Leopold* bij die gelegenheid toonde, en voor hetgeen hij uit zijn brede kennis met zo grote gulheid ter beschikking stelde.

Het is zeer te betreuren, dat aan deze werkzaamheden van *Leopold* door het uitbreken van den Tweeden Wereldoorlog ontijdig een einde is gekomen. Toen in 1947 de gelegenheid bestond de banden met de Leidse Universiteit weer aan te knopen, heeft de slechte toestand van zijn gezondheid hem verhinderd naar Nederland te reizen. Hij had evenwel reeds getoond, waartoe hij ook op dit gebied in staat was, door zijn grote hulpvaardigheid, door zijn uitgebreide kennis en door zijn vermogen om die kennis aan anderen mede te delen.

A. W. BYVANCK